

УДК 101.8:316.3 0875

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ СТОСУНКІВ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА РИНКОМ

Воронкова В.Г. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається аналіз глобалізації як процесу універсалізації стосунків між державою та бізнесом; розкриваються історичні етапи глобалізації, чинники та підходи до аналізу глобалізації як складного соціального організму; методології синергетичної парадигми глобалізації; світового господарства як цілісної світової економічної системи; ролі України в світових інтеграційних та глобалізаційних процесах; інтеграції як економічного, політичного та культурного чинника взаємозв'язків між державами, континентами, цивілізаціями.

In the article the analysis of globalization as the process of universalization of relations between the state and business is given. The author analyzes historical stages of globalization, factors and approaches to the analysis of globalization as difficult social organism; methodologies of synergistical paradigm of globalization; world business process as integral world economic system; role of Ukraine in world integration and globalization processes; integration as economic, political and cultural factor of intercommunications between the states, continents, civilizations.

Ключові слова

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ЕТАПИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, СИНЕРГЕТИЧНА ПАРАДИГМА

Вступ

Глобалізація – процес універсалізації, становлення єдиних для всієї планети Земля структур, зв'язків і відносин в різних сферах життєдіяльності. Феномен глобалізації, що сприймається як об'єктивна реальність заявляє про себе замкнутістю глобального простору, єдиним світовим господарством, всезагальною економічною взаємозалежністю, глобальними комунікаціями. Манфред Б.Стегер вказує, що глобалізація – ровесниця людства, і виокремлює п'ять чітких історичних періодів: доісторичний (10000 д.н.е. – 3500 д.н.е.); досучасний (3500 д.н.е. – 1500 н.е.); ранньосучасний (1500 – 1750); сучасний (1750-1970); найновіший (з 1970-х р.р.). В XIX – XX ст. глобалізація охопила багато країн і пройшла такі етапи (хвилі):

I етап – на межі XIX-XX ст. теоретики першої хвилі глобалізації (Р.Кобден, Дж.Брайт) переконливо обґрунтували положення про те, що вільна торгівля незворотно підсилить всесвітнє економічне зростання (саме Британія стала гарантом „першої хвилі” зростання, досягнувши військової та індустріальної могутності).

II етап глобалізації (відродження) розпочався в кінці 1970-х р.р. на основі революції в інформатиці і телекомунікаціях, чому сприяло те, що транснаціональні корпорації і неурядові організації стали легко переходити кордони і здійснювати владу над населенням менш розвинених країн. США здійснили свою гегемонію заради процесу відкриття світової економіки: створення багатосторонніх інститутів, активна участь в багатосторонніх раундах торгових переговорів, відкриття власних ринків для імпорту та реалізація торгового лібералізму. З точки зору Т.Фрідмана, глобалізація – це нова система, яка прийшла на зміну „системи холодної війни”. Не кожна країна може вважати себе частиною цієї системи, але практично всі держави повинні адаптуватися до викликів глобалізації. Минула система міжнародного розподілу праці, заснована на взаємовідносинах між „розвиненою індустріальною основою світу”, напівпериферією економік, що індустріалізуються, і периферією нерозвинених країн, змінюється в сторону створення єдиної глобальної економіки, в якій домінує „глобальна тріада” Північної Америки, ЄС і Східної Азії. Тут розміщені основні виробничі сили світу і „мегаринки” світової глобальної економіки, в якій центральну роль відіграють глобалізовані транснаціональні організації.

Глобалізація – це процес, що визначається ринковими, а не державними силами. Глобалізація означає гомогенізацію життя: ціни, продукти, рівень якості охорони здоров'я, рівень доходів, відсоткові банківські ставки мають в даному випадку тенденцію до вирівнювання на світовому ринку. Глобалізація сприяє тому, що створюється глобальна по своєму масштабу система взаємозалежності, набирає силу процес, що генерує трансконтинентальні і міжрегіональні потоки; світова економіка не просто стає взаємозалежною, вона інтегрується практично в єдине ціле. Відмінність між взаємозалежною економікою і глобалізованою економікою – якісна, так як мова йде не просто про значно зростаючі об'єми торгівлі, а про такий „світовий ринок, що являє собою ринок єдиної держави”. Глобалізація трансформує внутрішні соціальні відносини, знижує бар'єри між суверенними державами, руйнує культурні табу, відкидає будь-який партикуляризм, безжалісно карає за неефективність і заохочує міжнародних чемпіонів ефективності. Центром зусиль в XXI ст. стають освіта, розвиток інфраструктури, досягнення конкурентоспроможних позицій на світовому ринку інформатики, мікроелектроніки, біотехнології, телекомунікації, космічної техніки, комп'ютерної техніки, привнесення інновацій, модернізація як константа національного життя, інвестиції в людський капітал.

Глобалізація заставляє уряди гармонізувати національну економічну політику з потребами і побажаннями потенційних конкурентів. В мовах інтенсивної конкуренції, коли прискорюється рух потоків капіталу, лише деякі країни дозволяють собі до певної міри проводити незалежну валютну політику і підтримувати певну економічну

самодостатність. Багато дослідників вважає (С.Амін), що глобалізація має прозахідну, вестернізовану форму, і є екстраполяцією процесів модернізації на весь світ; що глобалізація є продовженням політики імперіалізму і колоніалізму, і вже декілька століть здійснюється провідними капіталістичними державами по відношенню до народів Азії, Африки і Латинської Америки. Ряд дослідників вважає, що глобалізація виникла ще в часи античності (С.Амін, А.Г.Франк), вказуючи на наявність у Давньому світі багатонаціональних імперій і транснаціональних торгових шляхів; ряд вчених пов'язують початок глобалізації з епохою Відродження і Нового часу; після Великих географічних відкриттів і переходу Західної Європи до капіталізму. Деякі автори пов'язують глобалізацію з процесами модернізації (Р.Робертсон, М.Уотерс), більшість авторів вважають, що глобалізація бере свій початок від останньої третини ХХ ст., будучи зумовленою революцією в інформаційних технологіях і завершенням холодної війни; ряд вчених вважає, що в результаті глобалізації виник єдиний уніфікований світ, що базується на началах ринкової економіки, лібералізму і конс'юмерізму і детермінується могутніми економічними і політичними наднаціональними органами (Ф.Фукуяма, К.Омае); деякі дослідники вважають, що глобалізація веде до багатопольярного, хаотичного світу без централізованого управління і жорсткого набору ідеологічних і культурних преференцій (М.Уотерс); світ-системний аналіз (І.Валлерстайн) стверджує непередбачуваність і поліваріантність сценаріїв розвитку світу. Під „глобалізацією” розуміють суспільний процес, в ході якого зменшується залежність соціального і культурного розвитку від географічного фактору (М.Уотерс); по визначенню Міжнародного валютного фонду, це інтенсивна інтеграція як ринку товарів і послуг, так і капіталу.

Сам термін „глобалізація” виник і набув поширення в середині 80-х років минулого століття, і його застосування в основному пов'язують з іменем американського соціолога Р.Робертсона, який у 1985 р. дав тлумачення цьому поняттю, а згодом, у 1992 р., видав книгу під такою самою назвою. Теорія глобалізації робить наголос саме на масштабності тих змін, які охопили майже весь світ, а з іншого боку, начебто свідчить про потенціал західної моделі розвитку, яка визначає і уособлює цю тенденцію до глобалізації, справляє враження активної експансії вестернізації. Особливого поширення ідея глобалізації набула в період 90-х років, коли західний світ досяг значного економічного зростання. Справжня глобалізація постає в період становлення інформаційної економіки, тобто економіки, яка розвивається на основі інформаційних ресурсів (В.Валерстайн). Глобалізація також проявляється в залученні багатьох різноманітних чинників, що зрештою маємо процес глобальної трансформації, яка зачіпає усі сфери – економіку, політику, культуру. Глобалізація являє собою соціальний процес, в ході якого стираються

географічні кордони соціальних і культурних систем, і населення все більше сприяє усвідомлення зникнення цих кордонів. М.Кастельс відмічає, що на сьогодні глобалізація має свої обмеження, оскільки доки існуватимуть національні держави і національні уряди, доти проводитиметься національна політика протекціонізму і існуватимуть економічні регіони, не включені до глобальної економіки. Тому процес глобалізації не є безболісним і безконфліктним, вона зачіпає усі аспекти життєдіяльності людей; відбувається злам у так званій психосфері; змінюються культурні, психологічні, моральні форми існування людей.

Більшість авторів розуміють під глобалізацією явища, фактори, тенденції і процеси, які стають загальнозначущими, загальнолюдськими для світової спільноти в цілому, зачіпають інтереси і виражають потреби всіх народів і громадян, країн і культур; це одноманітність товарів, які поставляються на загальний ринок і користуються всезагальним попитом; це стандартизація навичок і прийомів в сфері професійної діяльності (на виробництві, в науці, технологіях), розповсюдження поведінських стереотипів (паттернів) і манер спілкування, не пов'язаних з їх національною і культурною належністю. Завдяки розвитку інформаційних технологій відбулося стиснення світового простору і часу, що сприяло поглибленню глобалізаційних процесів в умовах взаємозалежного світу та законом існування планетарного суспільства.

Таким чином, сучасні процеси глобалізації породжуються економічними чинниками: суспільним розподілом праці; науково-технічним, соціальним та інтелектуальним прогресом в умовах ринкової економіки; міждержавними інтеграційними процесами; міжнародними суспільними об'єднаннями і неурядовими організаціями; різноманітними формами міжнародного культурного обміну і спілкування.

Економічні основи глобалізації налаштовуються не тільки на політичні інтереси національних господарств (протекціонізм), але і на техніко-економічні обмеження. Політичні імперативи глобалізації переважно визначаються економічними засадами; намаганням укріпити світогосподарські зв'язки „свого” національного господарства, „своїх” підприємств, натиском більш сильних держав і ТНК. Це пояснюється активною участю країн в процесах формування правової основи глобальних ринків та інвестиційних потоків. Концепція глобалізації не тотожна тільки економічним основам, вона передбачає специфічне співвідношення економічного і політичного аспектів. Неможливо описати цілісність з економічної точки зору незалежно від політичної і навпаки. З точки зору політики глобалізація включає проблематику теорії демократії, з точки зору економіки глобалізація є теорія ринку.

Таким чином, під глобалізацією розуміється процес, що передбачає реорганізацію виробництва в просторі; взаємопроникнення промислових підприємств через державні кордони, розширення фінансових ринків, збільшення частки іноземних прямих інвестицій в економіки, що розвиваються, розширення глобального ринку праці, розповсюдження

технологій, міжнародних комунікацій і всесвітню культурну інтеграцію; розповсюдження споживацьких товарів, масові переміщення населення як на Півдні, так і на Сході і Заході. Під глобалізацією вбачається: інтенсифікація трансмежових економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків; історичний період, який наступив після завершення холодної війни; трансформація світової економіки; тріумф американської системи цінностей; ортодоксальна ідеологія; технологічна революція; нездатність національних держав вирішити глобальні проблеми.

Теоретико-методологічні основи аналізу глобалізації:

1. Функціональний підхід – акцент робиться на ролі національних держав у праві спасіння національних економік від згубного впливу „гібридної” і „космополітичної” глобалізації.

2. Апологічний підхід – підкреслює роль глобальних ринків в інноваційних процесах, обмежуючи втручання держави у процеси „космополітичної глобалізації”.

3. Технологічний підхід – головна увага приділяється найновішим „кібернетичним” технологіям як умовно вибіркової, „гібридної глобалізації”, яка допомагає периферійним країнам інтегруватися в глобальну економіку, зберігаючи власне регіональну специфіку.

Поряд з цими підходами виокремлюються певні парадигми розуміння цього історичного явища (Я.Пітерс):

– „зіткнення цивілізацій” – фрагментація світу відбувається через цивілізаційні відмінності, які базуються на культурній диференціації;

– „макдольнадизація” – гомогенізація культур, яка здійснюється транснаціональними корпораціями і відбувається під прапором модернізації (вестернізації, європеїзації, американізації);

– „гібридизація” – широкий спектр міжкультурних взаємодій, які приводять до взаємозбагачення.

Таким чином, економічна глобалізація – це формування глобальних ринків і стратегій поведінки, корпорацій і міжнародних фінансово-економічних інститутів, перспективи формування принципово нових економічних відносин і типів господарств. Базові процеси, які забезпечили економічну глобалізацію:

1. Комерціалізація – поступове формування глобальних ринків товарів, послуг, праці, капіталів.

2. Бюрократизація – еволюція бюрократичних апаратів: від аграрних імперій до абсолютних і конституційних монархій; республіканський устрій і форми демократичного контролю над демократією.

3. Колективізація – різноманітні форми соціальної мобілізації, які використовують механізми суспільної регуляції і саморегуляції.

4. Демократизація – еволюційні форми демократії: представницькі і партійні системи демократичного забезпечення інтересів різних соціальних груп.

5. Раціоналізація – виникнення експериментальної науки Нового часу її парадигматизація, наукова революція ХХ ст., наукова організація праці, наукове програмування, системний менеджмент, інформатизація.

Методологія синергетичної парадигми глобалізації

Синергетика – міждисциплінарний напрямок наукових досліджень, головною метою якого є пізнання принципів самоорганізації різних систем, що передбачає картину світу, яка складається із сукупності нелінійних процесів. Поняття “синергетики” отримало широке розповсюдження в сучасних наукових дослідженнях і дискусіях останніх десятиріч в сфері методології. Останнім часом бурхливо розвивається наука синергетика (буквально грецьке слово “синергія” означає сумісні дії, співробітництво) – теорія самоорганізації відкритих систем, тобто систем з джерелами енергії, речовини і інформації.

Сам термін „синергетика” - давньогрецького походження, означає співучасть, співдію, безперервне співробітництво, сумісне використання. Синергетика в її нинішньому стані фокусує участь на таких ситуаціях, в яких структури чи функції систем розвиваються в контексті динамічних змін на рівні мікромасштабів. Зокрема, синергетику особливо цікавлять питання про те, як сама підсистема чи її частини продукують зміни, зумовлені процесами самоорганізації. Синергетика (від грец.- сумісний, узгодженодіючий) – напрямок міждисциплінарних досліджень, об'єктом яких є процеси самоорганізації у відкритих системах хімічної, біологічної, екологічної і соціальної природи; предметом синергетики є процеси самоорганізації, тобто спонтанного структурування. У таких системах, що знаходяться удалині від термодинамічної рівноваги, за рахунок потоку енергії і рівноваги із зовнішнього середовища створюється нерівновагомість.

Формування синергетичного світопрядку розглядається багатьма вченими як парадигмальні зрушення і трансформації, що інтерпретуються в якості найновішої наукової революції. Синергетична дослідницька стратегія представлена багатьма вченими:

- модель, пов'язана з іменем Пригожина, в 1977 р. отримавшого Нобелівську премію за дослідження в сфері самоорганізації незворотних процесів;
- модель російської школи синергетиків на чолі з С.П. Курдюмовим;
- модель української школи синергетиків на чолі з Бехом В.П., Воронковою В.Г.

Термін “синергетика” в обіг увів Г. Хакен (Німеччина), але для становлення синергетики важливе значення мали експериментальні результати, отримані В. Белоусовим і О. Жаботинським. Спираючись на них, бельгійська школа на чолі з І. Пригожим побудувала першу нелінійну модель синергетики хімічних процесів, заснованих на ідеях неурівноваженої термодинаміки. Становлення синергетичної парадигми привело до відкриття превалювання нестійкості: згідно з Г. Ніколісом і І. Пригожим, ми живемо у світі нестійких процесів, в умовах сильного

відхилення від рівноваги. Згідно з оцінкою І. Пригожина і І. Стенгерса, саме нерівновагомість є те, що породжує “порядок із хаосу”.

В основі будь-якої самоорганізованої системи є самоорганізація, яка є феноменом, що властивий виключно людським спільнотам. Із хаосу як енергійного і неупорядкованого саморуху елементів при вмілому і ефективному керівництві виникає самоорганізація, що сприяє стабілізації суспільства. Саме ефективне керівництво сприяє переродженню хаотичного управління в управління як єдиний соціальний організм (Бех В.П., Воронкова В.Г.), в якому кореляційні зв'язки між елементами система працюють чітко, визначено, впевнено.

В основі синергетичної парадигми особливе відношення до певних явищ і процесів:

- синергетика визначає себе як концепцію неурівноваженої динаміки чи теорія самоорганізації нелінійних динамічних процесів, що детермінує нову матрицю бачення об'єкта в якості складного цілого;

- перехід до неурівноваженого стану встановлює когерентність, яка являє собою один із видів зв'язку: в рівновазі матерія сліпа, а поза рівновагою – стає адекватною;

- синергетика досліджує клас систем, які знаходяться за межами кордонів стану термодинамічної рівноваги.

Вводить поняття хаосу як деякої зверхскладної упорядкованості.

Синергетична парадигма акцентує увагу на аспектах реальності, найбільш характерних для сучасної стадії соціальних змін: різноупорядкованості; нестійкості; різноманітності; неурівноваженості; нелінійних співвідношень; темпоральності. Синергетичне трактування динаміки управління пояснює хвилеподібний характер управлінських процесів; хвилі виникають тому, що в еволюції дисипативних систем фази зростання упорядкованості чергуються з фазами посилення хаосу. Підйоми і спади хвиль характеризують еволюційний тип розвитку управлінської системи, а верхні і нижні “точки згину” в кожному циклі відповідають моментам нестійкості і вибуху, що змінюють напрямок розвитку системи. Поступова еволюція управлінської системи являє собою рух в конусі аттрактора.

При цьому може відбуватися як інтеграція і підйом управлінської системи, так і її розлад і падіння. Вибуховий же процес розпочинається при наближенні до точки біфуркації. Непередбачуваність протікання подій в цьому процесі обумовлюється наявністю різних біфуркаційних гілок, вибір із яких не передбачений раніше. Але передбаченість ця відносна: вибір біфуркаційної гілки вільний, не обмежений, оскільки обмежено число аттракторів і біфуркаційних гілок. В біфуркаційні моменти розвитку суспільства виникають періоди, коли руйнуються прийняті норми поведінки, настає свобода вибору, розхитуються застарілі основи і обмеження, зростає хаос, але потім приходить епоха “нормального”, більш чи менш плавного розвитку, в якій здійснюється відбір і

закріплюються нові форми поведінки. В результаті формується нова соціальна організація, на новому рівні обмежується хаос певним порядком.

Синергетика – сфера науки, яка має принципово міждисциплінарний характер: досліджує кооперативні явища в нелінійних неурівноважених, нестаціонарних відкритих системах. Термін „синергетики” введений фізиком Г.Хакеном в 1971 р. у зв'язку з вивченням процесів самореалізації в складних динамічних системах. Самоорганізація уявляється к емерджентна властивість системи, а об'єктом її дослідження виступають нелінійні системи. Явище самоорганізації виявляється в самоузгодженості (когерентності) взаємодії підсистеми, що дає можливість говорити про виникнення упорядкованих структур (паттернів) чи навіть нової системи. Виникнення самоузгодженості пов'язано з устремлінням системи до деякого стійкого стану. Цей стан на мові теорії динамічних систем називається аттрактором, що означає приваблюючу багатоманітність. Дослідження Г.Хакена в сфері фізики нелінійних коливальних систем (лазерів), І.Пригожина в сфері неурівноваженої термодинаміки, праці М.Ейгена у зв'язку з дослідженнями самоорганізації біологічних макромолекул (гіперцикли) на початку 1970-х р.р. дозволили сформулювати основні принципи самоорганізації складових систем. Поява нової системи пов'язана з втратою стійкості і переходом висхідної системи в повний стійкий стан, а процес цього переходу носить назву „біфуркація”. В цьому випадку відбувається зміна структури системи. Зміни, які відбуваються близько до точок нестійкості, залежать від деяких, відносно небагатьох факторів, які називаються параметрами порядку, які визначають поведінку підсистеми динамічної системи і підпорядковують поведінку підсистеми деякій структурі поведінки. У свою чергу, самі підсистеми формують параметри порядку і, таким чином, виникає круговий причинний зв'язок. Якщо враховувати часові масштаби, то зміни параметрів порядку відбуваються значно повільніше, чим зміни „підпорядкованих” їм систем. Виникнення параметрів порядку пов'язано із взаємодією і конкуренцією підсистем. Параметри порядку слід також відрізнити від управляючих параметрів, які являють собою зовнішні впливи, які змінюють параметри порядку. Будь-яка система в організаційному плані є ієрархією підсистеми: параметри порядку, що формуються в системі більш високого рівня ієрархії, є управляючими параметрами для підсистеми більш низького рівня. Таким чином, параметри порядку грають рішучу роль при поясненні процесів самоорганізації на всіх рівнях складних ієрархічних систем. З цієї точки зору розгляд процесів еволюції слід аналізувати в контексті процесів самоорганізації. Еволюцію слід розглядати як необмежену послідовність процесів самоорганізації:

– відносно стабільний стан втрачає стійкість; причинами, які викликають втрату стійкості, можуть бути зміни внутрішнього стану чи зовнішні обмеження;

– біфуркація, яка зумовлена новим елементом в системі чи впливом на управлінський параметр, запускає управлінський процес, який приводить до подальшої самоорганізації системи;

– по завершенню процесу самоорганізації еволюціонуюча система переходить у новий, відносно стійкий стан.

Синергетична концепція глобалізації як теоретична підвалина міжнародних економічних відносин побудована на основі концепції синергетичного історизму. Синергетичний історизм складається із трьох частин: 1) синергетичної феноменології, що описує процес соціальний самоорганізації як чередування ієрархізації і деієрархізації соціальних дисипативних структур; 2) синергетичної есенціології, що пояснює феноменологію соціальної самоорганізації за допомогою відбору однієї з нових можливих структур завдяки взаємодії існуючих структур. Факторами відбору при цьому є тезаурус (набір можливих дисипативних структур, які виникають в результаті біфуркації), детектор (взаємодія актуальних існуючих структур) і селектор (принцип стійкості, на основі якого детектор вибирає із тезаурусу одну певну структуру, найбільш стійку в умовах даного зовнішнього середовища); 3) синергетичної есхатології, яка в контексті ієрархізації і деієрархізації на основі соціального відбору відбувається балансування соціуму між простими і складними локальними аттракторами.

В ході цього балансування завдяки зворотньому зв'язку між результатами відбору і його факторами виникає тенденція до подолання протилежності між соціальним хаосом і соціальним порядком і до синтезу цих станів соціальної реальності в дещо єдине, що називається глобальним аттрактором, чи суператтрактором. Це поняття тісно пов'язано з двома іншими ключовими поняттями синергетичного історизму – супервідбором і суперменезом. Під супервідбором розуміється відбір самих факторів відбору (тезаурусу, детектора і селектора), що виражають нелінійність соціального відбору (його самодія – направленість на самого себе). Супервідбір приводить до суперменезу – перетворення людства в суперлюдство. В понятті суператрактора синтезуються поняття ноосфери і естетосфери, тому суператрактор є тією дисипативною структурою, яка є стійкою відносно абсолютного хаосу. Згідно з цією теорією, сутність глобалізації вбачається в суперменезі, тобто в русі людства до суператрактора.

Застосування концепції синергетичного історизму до процесу глобалізації приводить до наступних висновків:

1) планомірна ієрархізація соціальних дисипативних структур;

2) протікання цієї ієрархізації як на інституційному (самоорганізація окремих установ), так і на ідеологічному (самоорганізація соціальних ідеалів) рівнях;

3) вона буває локальною і глобальною. Локальна самоорганізація володіє постійною чи змінною локалізацією, яка передбачає протікання процесів у просторі і часі. Переплетіння сукупності локальних самоорганізацій охоплює всі аспекти економічного і соціального життя, всі версти населення і всі регіони земної кулі. Звідси глобалізація не може обмежуватися тільки економічною сферою, але і розповсюджується на всі сфери – політичну, соціальну, культурну;

4) глобальна самоорганізація може бути відносною і абсолютною. Її відносність заключається в тому, що з часом вона повинна закінчитися деглобалізацією; абсолютна глобалізація не може привести до глобалізації; відносна глобалізація зворотна, а абсолютна – незворотна;

5) глобалізація являє собою процес руху людства до глобального атрактора (суператрактора); цей процес є не тільки нелінійним, але і асимптотичним.

Таким чином, методологія синергетичної парадигми глобалізації свідчить про те, що глобалізація – це процес стрімкого формування єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на основі нових, переважно комп'ютерних технологій. Атрибути глобалізації – глобальне телебачення, „фінансові цунамі” спекулятивних капіталів, перша криза економіки 1997-1999 р.р., і накінець вершина всього – Інтернет, віртуальна реальність, інтерактивність, вплив інформаційних технологій на суспільство і на людину. Глобалізація – процес становлення єдиного взаємопов'язаного світу, в якому народи не відокремлені один від одного, а взаємопов'язані один з одним і детермінуються економічними, фінансовими, політичними відносинами, з'єднуючись в один єдиний глобальний світ.

Глобалізація стала важливою тенденцією розвитку сучасної світової економіки, надзвичайно прискоривши інновації і виявивши необхідність уточнення стратегії вдосконалення світових господарських зв'язків, посилення взаємодії національних економік на базі сучасних інформаційних технологій та узгодження принципів регулювання, створення гнучких ринків праці, товарів, капіталу.

Світове господарство як цілісна світова економічна система

Світове господарство - надзвичайно складна система, що розвивається згідно з притаманними їй законами і закономірностями; сукупність національних господарств, міжнародних економічних організацій у їх взаємодії; що здійснюється через систему міжнародних економічних відносин. Пізнання основних тенденцій та суперечностей його розвитку дає можливість для створення певного механізму регулювання цієї органічної системи. На рівні світового співтовариства немає якихось спеціальних організацій, що забезпечували б підтримку економічної рівноваги, *ex ante*, тобто збалансованого і пропорційного

розвитку всіх елементів глобальної економіки, як це відбувається в національному господарстві. Світова економічна рівновага є продуктом взаємодії всіх країн, які входять до системи міжнародного поділу праці. Стихійний розвиток цих процесів в умовах посилення економічної єдності світу, формування цілісної міжнародної економічної системи може спричинити і вже нині спричиняє такі наслідки, які можуть обернутися серйозними катаклізмами. На рівні світового співтовариства здійснені окремі спроби регулювання економічної рівноваги, насамперед за допомогою ряду спеціально створених міжнародних організацій. Вони охоплюють окремі, найбільш вразливі підсистеми світового господарства: торгівлю, валютно-фінансові й кредитні відносини, промисловий розвиток, навколишнє природне середовище, регіональне економічне та науково-технічне співробітництво тощо.

Як свідчить аналіз, сучасне світове господарство являє собою розгалужену, складну мегаекономічну систему, цілісність якої забезпечується розвинутим міжнародним поділом і кооперацією праці, взаємодією сукупності інтенсивних міжнародних ринків, валютно-фінансовими і кредитними відносинами. Величезні масштаби світогосподарського товарообороту, фінансових, технологічних ресурсів, з одного боку, детермінують дедалі вагомішу роль зовнішньоекономічних факторів у господарському поступі окремих країн. З іншого боку, посилюється вразливість національних економік, особливо середньо- і слаборозвинутих країн стосовно турбулентних процесів, фінансових криз, що прокотилися останнім часом по планеті.

Одним з головних завдань зовнішньоекономічної політики України за цих умов є розробка алгоритму оптимальної взаємодії національної економіки зі світовим господарством у контексті бурхливих і швидкоплинних змін і трансформацій, що відбуваються як в світовій, так і в національних економіках. Високий динамізм цих процесів ускладнює вибір моделі зовнішньоекономічної стратегії, яка в найзагальнішому вигляді має спрямовуватися на формування відкритої економіки, бути структурно орієнтованою, наближеною до імпортозаміщувального типу з переважною орієнтацією на розвиток місткого внутрішнього ринку. Трьома найважливішими підсистемами С.Г. є національні господарства, міжнародні економічні організації та міжнародні економічні відносини. Ці господарства перебувають на щабелях суспільного розвитку – 150 слаборозвинутих, приблизно 35 держав – розвинутих, з них понад 10 є високорозвинутими.

Національні господарства і міжнародні економічні організації перебувають у процесі взаємодії та взаємозалежності через систему міжнародних економічних відносин. Їхніми структурними елементами є міжнародні економічні відносини у сфері виробництва, обліку, валютно-фінансові зв'язки, інформаційні, науково-технічні. Нині С.Г. усе виразніше набуває ознак цілісності, характерною ознакою якого є зближення країн,

економік, підприємств. Сукупність виробничих систем С.Г. виявляються в системі властивих йому економічних інтересів. Розв'язання суперечностей, що виникають між економічними інтересами партнерів у межах С.Г., відбуваються через узгодження їх економічних інтересів, пошук та реалізацію оптимальних форм, принципів, методів їх існування, компромісів. С.Г. розвивається за відповідними законами: законом інтернаціоналізації виробництва; законом інтернаціоналізації обміну; законом вартості в його інтернаціональній формі; законом нерівномірності економічного розвитку. З проголошенням державної незалежності Україна стала суб'єктом С.Г.

Міжнародні економічні відносини, спочатку у вигляді натурального обміну, а потім у формі натуральної торгівлі, входять в глибину століть. Пройшло багато століть, перш чим такі розрізнені господарські зв'язки між різними племенами, а пізніше – державами, переросли в стійкий міжнародний розподіл праці. Завдяки цьому його учасники отримали можливість концентрувати свої трудові ресурси і капітали на виробництві тих товарів і послуг, які в умовах даної країни можливо створювати з найбільшою економічною віддачею, а також отримати через посередництво міжнародного обміну. Така взаємодія опосередковується грошовим обігом і різноманітними кредитно-фінансовими зв'язками, крок за кроком об'єднала ці національні господарства в більш чи менш цілісну економічну систему - світове господарство.

Світове господарство як і будь-яка складна система, володіє новими властивостями, які не властиві складовим його національним господарствам. До таких специфічних характеристик світового господарства відносяться:

- поява на світових ринках товарів та послуг, які мають особливе значення для функціонування всіх країн (ринку нафти, ринку зернових, ринку авіаперевезень);
- формування світових цін на такі товари і послуги, що визначають політику їх національних виробництв;
- розвиток світового ринку позичкового капіталу, де визначається не тільки його міжнародна ціна, але і потоки, що мають певні переваги;
- поява ефекту резонансу перенесення економічних підйомів чи спадів із однієї країни в іншу.

Світове господарство на стадії глобалізації характеризується рядом якісно нових властивостей, які відрізняють його від попередніх ступенів інтернаціоналізації господарського життя. Вони обумовлені тим, що ступінь економічної, правової та інформаційної взаємодії країн досягла такої стадії, коли стали можливими такі три явища.

По-перше, світове господарство із більш чи менш цілісної економічної системи стало перетворюватися в єдиний всесвітній економічний організм, детермінований не просто міжнародним розподілом праці, але і величезними, по своїм масштабам, всесвітніми виробничо-збутовими структурами, глобальною фінансовою системою і

планетарними інформаційними мережами. Світовий економічний простір стає єдиним полем для ділових ігор великого бізнесу, коли географія розміщення виробничих сил, галузева структура інвестицій, виробництва і збуту визначається суб'єктами господарського життя з врахуванням глобальної кон'юнктури, а економічні підйоми і спади набувають всесвітніх масштабів на межі ХХ і ХХІ ст. глобалізація економіки стала всеохоплюючим саморозвиваючим процесом, свого роду ланцюговою реакцією, яка прокладає шлях через всі перепони та кордони.

З середини ХХ ст. подібні економічні організації стали формуватися в найбільш розвинених країнах світу. Мова йде про високоінтегровані блоки країн в рамках таможених чи економічних союзів. Найбільш просунутим із них є Європейський Союз, країни - члени якого 2/3 своєї зовнішньої торгівлі здійснюють всередині регіону, на початку ХХІ ст. ввели єдину валюту, вирішальну частину зарубіжних інвестицій вкладають в економіку інших країн, інтенсивно взаємодіють в сфері виробничого кооперування і науково-технічної співпраці. Ці країни за півстоліття перетворилися в достатньо цілісний господарський організм і в економічному і в правовому відношеннях, який вже давно виступає як єдиний суб'єкт міжнародних торгово-політичних відносин. Такі регіональні економічні блоки, як НАФТА, МЕРКОСУР, АСЕАН та ін. значно вступають ЄС по ступеню реальної інтегрованості, хоча і рухаються в цьому напрямку. Накопичений практичний досвід за останні півстоліття дозволяє стверджувати, що перетворення національних економік в монолітній регіональній економічній організації стає можливим лише на високій стадії індустріалізації країн – учасників і не менш високої ступені розвитку в них демократії і правової держави. Лише тоді зростання соціумів в більш великий організм стає не тільки об'єктивно необхідним, але і безпечним для інтересів цих соціумів в економічному, політичному, культурному та інших аспектах. Ця закономірність інтегрування, апробована на регіональному рівні, діє в глобальному масштабі. Процес формування єдиного саморегульованого господарського організму, який зародився у високорозвиненому ядрі світової спільноти, по мірі техніко-економічного і соціально-політичного дозрівання різних країн світової периферії все ширше розгортається по всій планеті. Цей процес виявився пролонгованим на багато десятиріч і з виходом за межі ХХІ ст. По-друге, в умовах глобалізації національні і всесвітні економічні відносини розпочинають змінюватися ролями. Найбільш розвинені в той чи інший період національні господарства визначили характер, форми і механізми міжнародних відносин, нав'язуючи іншим країнам і світовій спільноті в цілому способи господарської комунікації. Внутрішньоекономічні відносини були первинними, міжнародні – вторинними. Голландія ХVІІІ ст. чи Англія ХІХ ст. були не тільки лідерами економічного прогресу, але і зразками для наслідування зі сторони окремих європейських країн. В ХХІ ст. така роль

перейшла до США, які до сих пір нав'язують свою економічну модель майже всьому світу.

Структура сучасного світового господарства являє собою систему ринкового світового господарства, що складається із національних ринків товарів, послуг, капіталів різних країн, інтернаціоналізації виробництв і інтернаціоналізаційних об'єднань окремих груп країн, міжнародних фінансових центрів. Особливістю сучасного світового ринку є його поліцентричний характер, який проявляється у відсутності єдиного центру і наявності переплетіння ринків різних регіонів і країн. Сучасне світове господарство характеризується рухом товарів, сировини, топлива, золота, грошей, продовольства, капіталів, різних послуг. До початку 90-х р.р. світове господарство базувалося на двох системах суспільно-виробничих відносинах – соціалізму і капіталізму, що виникли як наслідок закінчення Другої світової війни. В результаті краху СРСР відбувся перехід країн Східної і Центральної Європи до ринкової економіки та інтеграція в світове господарство завдяки приватизації, торгівлі, кредитам та інвестиціям. Інша особливість світового господарства заключається в тому, що на його розвиток, структуру і еволюцію великий вплив здійснив ріст виробничих сил і науково-технічної революції. Особливе місце в еволюції світового господарства посідає науково-технічна революція, що сприяла зміні методів торгівлі, виробництва валютного і грошово-кредитного регулювання. В умовах фундаментальних наукових відкриттів і бурхливого розвитку науково-технічного прогресу існування промислових національних анклавів стає нерентабельним, відносно замкнена національна валютна, інвестиційна, кредитна політика неефективною і марнотратною, а зовнішня торгівля стає все більш дефіцитною для ряду західних країн. В межах всесвітнього господарства все це зумовило розвиток інтеграційних процесів окремих країн (особливо Західної Європи), розвиток транснаціональних корпорацій, що створюють інтернаціональні виробництва, випуск конкурентоспроможних товарів, інвестицій, зростання транснаціональних кредитно-фінансових інститутів, які забезпечують фінансування світової економіки за рахунок кредитів і вкладів в європапери. За допомогою інтеграційних процесів від компаній до держав в межах світового господарства промислово-розвиненим країнам вдалося подолати взаємні протиріччя, підвищити загальну ефективність національних економік, здійснити укріплення матеріально-технічної основи ринкового господарства, подолання соціальних конфліктів, руху національних товарів і послуг на ринки інших країн, поновлення основного капіталу і розгортання нових технологічних процесів, підвищення ефективності міграційних потоків робочої сили, подолання валютно-фінансових розходжень.

Україна в контексті європейської інтеграції та глобалізації

Європейська інтеграція – політичний і інституціональний процес з метою об'єднання Європи. Її ідеологічним обґрунтуванням є

переконавання, що Європа (більш як політико-культурне поняття, чим як континент чи географічне визначення) єдина політично з часів Римської імперії і релігійно – з тих пір, коли християнство стало провідною суспільно-політичною силою в цій імперії на протязі IV ст. н.е. Після фактичного зникнення Західної Римської імперії в V ст. імперська єдність, що зберігалася у Візантії (Східній Римській імперії), поступово зменшилася. Римська імперія зберігалася як основа політичної стабільності в Західній і Центральній Європі, поки Наполеон не розпустив її в 1806 р. і в ході поступової модернізації Європа була розділена на все зростаючу кількість національних держав, не об'єднаних наднаціональним центром подібним до Римської імперії. Цей процес був завершений з розпадом СРСР, Чехословаччини, Югославії. Останні два століття були століттями націоналізму, який прихильники європейської інтеграції, що визначилися як період розпорошення держав в європейській спільноті. Відповідальність покладалася на відсутність єдності, яка детермінована націонал-соціалізмом і радянським тоталітаризмом. Ф.Наумані, член німецького парламенту, запропонував створити політико-економічний союз Mitteleuropa (Центральної Європи) в той час, коли Німецька імперія під час Першої світової війни (1915 р.) знаходилася у близькому Союзі з Австро-Угорщиною і була сучасною емульсією Римської імперії [2].

Європейського дому ідея - політична концепція, що, перебуваючи у стадії постійної розробки, визначає утвердження на європейському континенті надійної системи безпеки життя народів на основі розуміння спільності їх долі. Ідея європейської спільноти неодноразово висувалася в історії політичної думки. Так, французький політичний діяч П. Дюбуа ще на початку 14 ст. зауважував про можливість створення союзу європейських держав. На початку 15 ст. польський юрист П. Влодковіц проголосив ідею мирного співіснування між усіма європейськими народами. В 1693 р. англійський політичний діяч В.Пенн у своїй праці «До теперішнього і майбутнього миру в Європі» висунув ідею створення Європи від Атлантики до Уралу з єдиним парламентом (представництво, пропорційне до населення кожної із європейської країн). Мислителі наступних часів також зверталися до „Європейського дому ідеї”, так чи інакше зосереджувалися на потребі реорганізації європейського співтовариства, необхідності для всіх європейських народів докласти зусиль і засобів для створення єдиного європейського простору при збереженні національної незалежності. Вищеназвані ідеї продовжують впливати на динаміку суспільно-політичного розвитку Європи. Саме на ідею європейської спільноти, що висувалася в різні часи, спирається концепція «єдиного європейського дому», яка припускає, що весь накопичений морально-гуманістичний потенціал може бути використаний на благо всіх європейських народів. Ця ідея спрямована на створення європейської системи безпеки невоєнними методами, на розвиток

співробітництва в усіх сферах діяльності, на формування загальноєвропейської свідомості. Відомі політики нашого часу (Ш. де Голль, В.Брандт, Г.Вільсон) мислили категоріями відмови від стереотипів «холодної війни», створення «Європи від Атлантики до Уралу», стверджуючи, що формула Клаузевіца «війна є продовження політики іншими засобами» не відповідає більше військово-стратегічним реаліям. Провісниками нового європейського мислення стали історичні документи Гельсінкського Заключного акта, НБСЄ та ін. Щодо поняття «ідея європейського дому» існує дві точки зору: згідно з однією, „Європейського дому ідея” відображає абстрактне прагнення до єдності й безпеки; згідно з другою - «європейський дім» становить сукупність площин, які взаємодіють між собою (економічних, військових, політичних, екологічних, гуманістичних, геополітичних). Багато західних політологів (Ж. Мінк, А.Тираскольські, Ж.-М. Дайє, П. Мейсснер, П. Шеффер) розглядають ідею «загальноєвропейського дому» як алегорію, яка порушує багато питань економічних і політичних. Е. Еплер вважає, що це поняття відповідає довгостроковим інтересам Західної Європи, що ця концепція привела до взаємного відкриття суспільно-політичних систем, означає кінець розколу Європи, що європейська спільнота повинна існувати всупереч ідеологічним розбіжностям. Л. Алмон наголошує на приматі загальнолюдських цінностей: «Вільний дім - це такий дім, де існує вільна комунікація між жителями окремих квартир, а поки цього немає, не може бути і мови про таку спільноту». Представники малих і середніх народів вважають, що ідею європейського дому слід приймати з великим застереженням, тому що логіка зверхності все одно виявить себе. Американські політологи (З. Бжезінський, Г. Кіссінджер, Є. Венс) вважають, що це призведе до відриву Західної Європи від США, в ній може бути завуальована ідея нової політики щодо Німеччини. Радикальні перетворення в Центральній та Східній Європі, розпад Радянського Союзу та виникнення нових незалежних держав докорінно змінили геополітичну ситуацію. Нові реалії поставили на порядок денний необхідність переходу від однієї соціально-економічної моделі до якісно іншої, з метою адекватного політичним реаліям розв'язання проблем міжнародної безпеки. "Європейського дому ідея" активно розвивається РБСЄ, Європейським Союзом, Радою Європи, Європарламентом, вона має майбутнє і стає конкретнішою. Європейське співтовариство вже сьогодні активно розвивається в сфері культури, захисту прав людини, охорони навколишнього середовища. Джерелами європейської політико-правової і суспільної традиції в Україні виступали:

- 1) державно-правові системи європейських країн;
- 2) конституції європейських держав;
- 3) теоретичні напрацювання європейських політико-правових шкіл.

Одним з основних факторів, що формували нову державницьку ідеологію українського етномасиву були європейські політико-правові, суспільні ідеї, зокрема М. Драгоманов, М. Міхновський, М.Грушевський,

які відзначали вплив європейських ідей на нову державотворчу традицію України [5, с. 30-32].

Інтеграція – це об'єднання в ціле будь-яких частин чи елементів; поняття теорії систем, що означає стан поєднання окремих диференційованих частин в ціле, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція господарства і політичного життя виникла після Другої світової війни, яка виступає як об'єктивний процес переплетіння національних господарств і проведення узгодженої міждержавної економічної політики, включаючи розвиток виробничої і науково-технічної кооперації, торгово-економічних і валютно-фінансових зв'язків, створення різних міждержавних об'єднань політичного і економічного характеру, регіональних економічних угруповань, зон вільної торгівлі, митних союзів, економічних і валютних союзів.

Слід відмітити, що в цьому плані істотний вклад внесли роботи Р.Робертсона, М.Валлерстайна, З.Бжезинського, Е.Гідденса, М.Кастельса, У.Бека, А.Уткіна, Ф.Касседі, С.Хантінгтона, М.Чешкова, В.Беха, В.Андрущенко, Ю.Яковця, О.Дергачова, С.Пирожкова, В.Кириченка.

Як відмічає В.П. Андрущенко, „український етнос завжди був органічною складовою європейської спільноти не тільки з огляду на своє географічне положення, а й завдяки особливостям культури, тісним взаємозв'язкам зі східноєвропейськими країнами, які нині відроджуються на цивілізованій основі” [1, с. 320].

Інтеграція – це процес уніфікації, злиття військових структур держав-учасників;

– інтеграція військово-економічна – процес взаємодії і зближення національних військових економік; здійснюється в інтересах підвищення військового потенціалу держав та їх союзів у відповідності з військовою політичною і військовими доктринами;

– інтеграція політична – внутрішній стан суспільства, держави, міждержавних відносин, що характеризується великим об'ємом і високою інтенсивністю взаємозв'язків;

– інтеграція економічна – процес взаємного зближення, пристосування і об'єднання підприємств, галузей і навіть національних економік різних країн; забезпечується концентрацією і переплетінням капіталів, проведенням узгодженої економічної політики.

Основою інтеграції є інтернаціоналізація, яка дозволяє дати конкретно-історичну характеристику становлення і розгортання процесу глобалізації, що означає часові і просторові межі даного феномена. Як продукт епохи індустріалізму, індустріалізація фіксує появу міжнародної взаємодії і взаємопроникнення господарських, економічних і торгових інтересів, зв'язків і відношень, які в кінці XIX – на початку XX ст. набувають інтенсивного і цілеспрямованого характеру. В ході індустріальної революції вона привела до формування єдиного світового

господарства, інтеграції промислового і фінансового капіталу, поглиблення і розвитку міжнародного розвитку праці. Якщо інтернаціоналізацію визначають як процес інтенсифікації міжнародних зв'язків і обмінів, то це означає переростання цього процесу в становлення цілісного (інтегрального) світу, в межах якого окремі суспільства, країни і регіони все більше набувають риси частин єдиного цілого. До реальних, фактичних результатів інтернаціоналізації, які стали очевидними в останні десятиріччя ХХ століття і зумовили перехід до стадії глобалізації, слід віднести: 1) всесвітній характер господарських і торговельних зв'язків, поява адекватної їм системи транспортних і комунікаційних засобів; 2) всезагальна лібералізація ринкових зв'язків: сфери торгівлі – з обмеженнями, в сфері вільного руху капіталів – майже без перешкод; 3) усвідомлення економічної кризи як загальнолюдської, планетарної проблеми, що поставила світ на межу виживання, а діючу економічну політику – під сумнів. На відміну від інтернаціоналізації, яка вже відбулася і сьогодні охопила майже весь світ, глобалізація ще не стала таким всеохоплюючим процесом і явищем. Більшості країн і регіонів поки що не до глобалізації – їм ще треба пройти стадію своєї локальної модернізації, а лідерам глобалізації – рахуватися із зростаючим супротивом антиглобалістських сил. Проте ще більш важливим фактором і перепорою на шляху самоутвердження глобалізації є те, що залишилося від попередньої стадії інтернаціоналізації, яку дослідники назвали формулою „асиметричного взаємозв'язку”.

Інтеграція Європи в свою чергу дала стимул створенню Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА) і організації Тихоокеанської економічної інтеграції (АПЕК). При цьому азіатська криза 1998 р. не привела до зміни поставленої в м. Осака в 1995 р. мети – зняти бар'єри між країнами-учасниками до 2020 р. В м. Богора в 1994 р. США домовилися про створення між країнами-членами Азіатсько-Тихоокеанської економічної асоціації зони вільної торгівлі до 2010 р. серед розвинених країн АТЕС, а до 2020 р. – для всіх країн регіону.

Особлива зацікавленість в глобалізації характерна для лідерів світової економічної ефективності – 30 держав-членів Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР), в яких проживає більше десятої частини людства, але які володіють двома третинами світової економіки, міжнародної банківської системи, домінують на ринку капіталів, володіють можливістю втручання в будь-якій точці земної кулі, контролюють міжнародні комунікації, виробляють найбільш складні технологічні розробки, визначають процес технічної освіти.

Глобалізація виступає як перехід до домінування в політиці наднаціональних установ (ООН, НАТО, „Велика вісімка”), в економіці – транснаціональних корпорацій і наднаціональних органів (Всесвітній банк, Всесвітня торгова організація), формуванням глобальної культури, виробленням переважно одноманітного глобального образу життя.

Європейський Союз – це інтеграційна організація, головною метою якої є побудова більш тісного союзу європейських народів. Формування здійснюється поступово, по мірі укріплення інтеграційних процесів між державами і народами. Сучасний ЄС виступає як наддержавна організація політичної влади, на користь якої держави-члени добровільно обмежують свій суверенітет. Сучасний ЄС – це державоподібне утворення, що поступово еволюціонує в сторону повноцінної федерації. В той же час на сучасному етапі ЄС зберігає ще ряд загальних, подібних до міжнародною організацією і конфедерацією держав.

Сучасний світ надзвичайно складний і динамічний, так як визначальним для цього процесу є посилення глобалізації, збільшення взаємодії економічних, політичних, соціальних, культурних, правових та інших факторів. Під терміном „глобалізація” розуміється взаємозв’язок процесів інтернаціоналізації економіки, розвитку єдиної системи світового порядку, зміни й ослаблення функцій національної держави, активізації діяльності транснаціональних недержавних утворень як нових політичних акторів, формування спільної системи цінностей і принципів міжгрупових відносин. Під глобалізацією слід розуміти поступове перетворення світового простору в єдину зону, в якій безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, вільно поширюються ідеї і пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів та шліфуючи механізми їхньої взаємодії. Дати чітке і єдине визначення глобалізації складно, різні питання цього процесу є предметом вивчення багатьох наук, кожна з яких має свій науковий дискурс. Поняття глобалізації ширше, чим поняття інтеграції. Якщо інтеграція означає зближення політичної, економічної, правової, духовно-культурної систем декількох держав і регіонів в процесі традиційної міждержавної співпраці, то глобалізація передбачає всеохоплюючий процес взаємодії і взаємовпливу практично всіх держав світу, хоча справа не тільки в об’ємі, але і в якості, формах і змісті такого взаємовпливу. Уявляється, що глобалізація має високий ступінь і глибину взаємопроникнення норм, ідей, правил співпраці, конкретних стандартів спілкування, проте можлива лише на високому рівні розвитку цивілізації, так як формує спільні цілі і довготермінові інтереси людства на основі усвідомлення єдності світу перед зростаючою загрозою його виживання. Оцінюючи буття української людини у сучасному глобалізованому світі, необхідно враховувати різні фактори, виходячи також із перспективи. Неухильна реалізація курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу забезпечуватиме гарантії верховенства права, плюралістичної демократії, дотримання прав людини, розвиток громадянського суспільства, побудову соціально-орієнтованої ринкової економіки, формування національної ідентичності. Домінантою глобалізаційних економічних перетворень сучасного українського суспільства має стати

широкомасштабна, всеохоплююча модернізація всіх сфер суспільно-економічного життя як консолідуюча основа розбудови незалежної, суверенної держави, в якій гармонійно поєднуються інтереси громадян українського суспільства та світової спільноти [3]. Місце й роль України в глобалізаційних процесах залежить від багатьох факторів, серед яких визначальними є її природно-ресурсний і людський потенціали, рівень економічного і науково-технологічного розвитку, напрямок спеціалізації (в регіональному і світовому масштабі), стан інституціональної системи та зовнішньоекономічної інфраструктури.

Висновки

Повноцінна участь України у глобалізаційних світогосподарських процесах стане можливою лише за умови якісного вдосконалення всіх складових, що визначають становище країни у світовій економіці і міжнародних економічних відносинах, зокрема в євроінтеграційних процесах, у виборі оптимальної моделі взаємодії економіки України зі світовим господарством у таких вимірах, як геостратегічний, ринково-товарний, фінансово-інвестиційний, інституційний, культурний та ін. Хоча Україна є Європейською державою (Центральноєвропейський регіон), вона має певне коло інтересів поза межами регіону (насамперед Росією, Білоруссю, країнами СНД). Відомий політолог М. Михальченко підкреслює, що просування України в головному напрямку, тобто інтеграції з Центральною та Західною Європою, - шлях складний, але перспективний, який вимагає великих зусиль влади та народу, перебудови свідомості й способу життя людей, забезпечення умов розвитку відповідальності та свободи особистості, демократизації держави й модернізації політичної системи суспільства та економіки [4]. Для України привабливою є європейська модель мислення як підґрунтя для узгодження інтересів країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку.

Перспективи подальших досліджень:

- ✓ аналіз глобалізаційних процесів з точки зору культурологічного аналізу;
- ✓ соціокультурна динаміка глобалізації;
- ✓ глобальна культура і глобальна «експансія».

Джерела

1. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ „Атлант ЮЕМСі”, 2005. – 498 с.
2. Глобалистика: Енциклопедія І.І. Мазур, А.Н. Чумосков; Центр научных и прикладных программ «Диалог». – М.: ОАО Изд-во „Радуга”, 2003. – 1328 с.
3. Михальченко М. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы. – К., 2001. – 440 с.

4. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: Запасний гравець Європи. – К., 2004.

5. Політика європейської інтеграції: Навчальний посібник під ред. д.ф.н., проф. Воронкової В.Г. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 512 с. – С. 30-32.

Стаття надійшла 07.10.2008 р.